

Приредила Драгана Белеслијин

ДРАГАНА БЕЛЕСЛИЈИН

ЗАР СВЕ ТО ДА ОПЕТ ЖИВНЕ?!

*Једина радосӣ испод неба
беше ми щ̄ио сам ка̄икад ѿлак'о...
Алфред де Мисе, Туџа*

*Можда је меланхолија ѿоследњи израз индивидуалне еџзис̄иенције
који имамо.
Еспен Хамер, Унуџарњи мрак*

Тренутак када је Ненад Митров закорачио у виртуелни свет, бивајући главним јунаком романа *Пуџи у Биробиџан* Јудите Шалго није свакако померио, боље рећи, проширио, рецептивни хоризонт овог песника. Можда то неће учинити ни његове сабра-не песме *Позно биље*, објављене недавно, а можда ни дневничке белешке које први пут долазе пред читаоце: наиме, од студија Радомира Константиновића „Маказе Ненада Митрова” и „Ненад Митров: побуна против Демијурга”, изузев антологијских избора (између осталог, Гојка Тешића) и понеког узгредног текста (Живко Марковић, Јован Дунђин, Душан Попов), није било видљивијих настојања да се његова рукописна заоставштина истражи, анализира и објави. Као да је зла коб пратила песника и након смрти којој је толико хрлио, док је, истовремено, мисао о њеној неминовности одлагао у часовима препуштања сањарењу, поезији и настојањима да своје „кукавно” бивствовање обогати узвишеним садржајима, који би му, најзад, омогућили да над безданом властите обогалености и несреће, над тамницом тела и удесом душе која чами у њој, дочека достојно ослобођење. Вишедеценијска нетакнутост рукописне заоставштине уосталом, могла би бити управо пандан том заточеништву: меланхолична визија света и

људске егзистенције, која је – о апсурда! – требало да угледа свега у време задатог оптимизма, усхићености и вере у општенародни прогрес, није се могла допасти елиминаторима депримирајуће поезије и црних мисли које су пратиле песника у току и након Првог светског рата, у међуратном добу и, још више, у његовим зрелим годинама, у освит Другог светског рата. Чак ни неки од најближих сарадника и сведока његовог страдања – Младен Лесковац, Богдан Чиплић, Миленко Шербан и други – нису успели да рукописну грађу објаве. Највише је у том погледу учинио Младен Лесковац, који је непосредно после песниковог самоубиства прекуцао песнички рукопис или машинопис Ненада Митрова, компоновао збирке тамо где песник то није учинио и – оставио га у Рукописном одељењу Матице српске. Данас, после више од седамдесет година од Митровљевог страдања, које је било толико спасоносно за њега, за његову тамницу звану „свирепо ружно” тело,¹ за његове рођаке, у првом реду Витомира Јовановића (Виктора Розенцвајга), за пријатеље које није издао окупаторској полицији, питање је колико смо заиста отворени за нова ишчитавања и аксиолошке недоумице које поезија Ненада Митрова несумњиво намеће. Парафразирајући песника, могли бисмо рећи да је његово биље *позно*, да је процветало доцкан, али да и даље можемо да му се дивимо – ако не целини, оно барем неким деловима, ако не уметничким дOMETИМА и учинцима који каткад изостају, онда макар фигури овог мисионара љубави, сензуалности и снова, с једне стране, и апсурдно, љубитеља деструктивности, нехотичног промотера идолатрије деструктивности,² који се опсесивно сећа сваке увреде, сваког погледа који није могао да сакрије запрепашћење пред његовом гротескном фигуром: „Цинизму нишан, свака будала / ме гађа блатом бездушних шала – / сваки миг мојих ближњих млати ме шибом и шамаром”.³

¹ „И одједном, рупио је једно по подне у ту нашу тишину сав задихан неки чудан човечуљак. Ветар, и сунце, и гласан говор, и пуно, пуно речи, ушло је с њим. Ништа долазник није слутио о тишини наше собе, или није хајао за њу. Човек је био наказно, свирепо ружан, грозно изобличена тела, сопћући под својим тешким самаром, како је сам доцније певао; али занос којим је говорио о књижи коју је враћао библиотекар, нека немирна и жарка радост која је просијавала његове речи и кључала иза њих, његове усплахирене дуге руке и занесен поглед препун неког дивљења – брисали су на њему све телесно и одводили нам мисао некуда даље, у мирно и светло, неземаљско: над човеком је витлала прочитана књига као застава.” Младен Лесковац, „Сећање на Ненада Митрова”, у: *Чланци и есеји*, Матица српска, Нови Сад 1949, 157–158.

² Термин *идолатрија деструктивности* користи Ерих Фром. Видети: Е. Фром, *Анајтомија људске деструктивности*, друга књига, превели Гвозден Флего и Весна Марчец Бели, Напријед, Загреб – Нолит, Београд 1989, 105.

³ „Маказе амо!”, у: Ненад Митров, *Позно биље*, сабране песме, Службени

Удес његовог физичког изгледа и његовог друштвеног живота, као и његов унутрашњи пакао, манифестују се и у дневницима које је водио 1914–1917. и 1937–1940. У првом, латиничном, вођеном у Загребу, Грацу и Новом Саду, читамо рукопис двадесетогодишњег студента који је своје најближе испратио у Аустроугарску војску, јадикуюћи над ратним страхотама које би их евентуално могле снаћи и радујући се њиховом заробљеништву, пошто је, како вели, „познато да Срби добро поступају са заробљеницима”. У Загребу је, другујући са породицом Зибеншајн, студирајући немачки и филозофију, проводио дане пуне стрепње и немира, али и писао и објављивао своје прве стихове. У дневничкој грађи из 1937–1940, из новосадског периода, писаној ћирилицом, на екавици, у време хитлеризма који се надвио над Европом упознаје људе који су долазили са различитих страна – глумце и редитеље, писце и пустолове, емигранте, са којима је пријатељевао без задршке. Овај, други део дневника, изузев сведочанства о позоришном и друштвеном животу града, слабији је утолико што се песник сав предао жалостивој љубави према глумици Слави Кос (у дневничким белешкама названој Елинор), те као такав кореспондира са песничким циклусом/збирком *Књига за Елинор*, који је вероватно и најслабији део Митровљевог поетског опуса. Бивајући потресен честим мењањима места боравка ове глумице, а жељан пажње и пријатељства жене која је према њему показала одистинско пријатељство, он се предаје туробним мислима, читајући и учитавајући у њеним гестовима знакове који би му дали ма и трачак наде у могућност остварења нечег вишег. Патетичан, плачљив, мрачан – то је јунак дневничких бележака средовечног Ненада Митрова, који је, ако је икада и имао, сада дефинитивно изгубио ентузијазам, полет, веру: „Деценија пета, на чијем прагу сад се клатимо, / шта нам може дати, каквих добра спрема? / Сва покора, све море, од којих већ целог века патимо, / продубиће свој ужас, о том сумње нема”.⁴

Као што је Митровљева лирика сва у знаку унутрашњих тензија и ломова, бура и олуја, прожета безнадежношћу и горчином, тако је и његова дневничка грађа елаборација једне хиперсензитивне природе, која је своје корене налазила у личној патњи, а која је тако недвосмислено стремилa вишим принципима, романтичним, ако не и романтичарским штимунзима, зонама опсенарства, бодлеријанске мистике и модернистичко-експресионистичких искривљења. Доиста, можда је он био управо то – отелотворење

гласник, Београд 2013, 136.

⁴ Ненад Митров, „Четрдесет година”, у: *Позно биље*, 380.

експресионистичког *вјерују*, она деформисана фигура која би требало да јауче и кричи, она креатура која призива гађење, али према којој, баш као према каприциозном уметничком чину, гајимо бизарни респект. Митров, пожељни топос експресиониста, отелотворење недаћа, хрпа жила које су се укрстиле у нерегуларне и неправилне облике, „непрестано натезање с телом”, отпор животу, здрављу и прогресу, упркос парадоксално правилној метрици, чини отпор ларпурлартистичким визијама, али и ангажованој лирици, која би да лечи аномалије. Ругајући се популизму и јефтином патриотизму и космополитизму – једном речју, имплицитна мизантропија *in vivo*, превентивна такорећи, која му је, парадоксално, омогућила да страствено воли ближње, отелотворење све самих невоља које могу снаћи једно биће – он је био погрешан, сувишан човек, а његов хронотоп ненаклоњен његовом пореклу, његовој фигури, његовој неискористљивости, коју је нацизам толико презирао: богаљ, Јеврејин, занесен и стога крајње непоткупљив – он не би преживео чак и да није дигао руку на себе. Могућни, замисливи сценарио – један од логора смрти у којем би га, као радно неспособног, као пријатеља комуниста и рођака Витомира Јовановића, погубљеног већ 1941, одмах привели ка *коначном решењу*.

Не, није имао избора али га је баш то ослободило, дало му могућност да их све предухитри, да им се наруга, да исмеје њихову немоћ пред смрћу, која ће, коначно, победити сваку силу, па и ону која је раних четрдесетих веровала да је непобедива, да се наруга њиховим убилачким методама. Пророчки се трујући плинном и тако уводећи свој приватни холокауст у мали стан на Дунавском кеју, где је, после смрти мајке, самовао, окружен књигама и хартијама, уживљен у интроспекцију, он је, могли бисмо рећи, својом камерношћу управо провоцирао време суноврата људских вредности, конформистичке учмалости и једноумља. Он је, бивајући власник свог тела и својих мисли, и бивајући доследан у томе – јер, има ли већег залога доследности од живота? – својим одбијањем да суделује у историји, у епици, у херојским заносима и родољубивим акцијама, претпостављајући пријатељство и љубав свему, па и идеји колективног ослобођења, скрајнуо оне теме које за његов истанчани укус нису биле довољно личне, довољно суптилне, довољно тајновите.

Зашто сам имала утисак да, приређујући са Огњеном Карановићем неке од најинтимнијих песничких и дневничких страница овог песника, улазим у дубок зденац његових тајних љубави и снова, чежњи, заблуда и залута? Да ли је управо чињеница коју наводи Саша Радојчић – да је Митровљево емпиријско *ја*

у већини песама једнако лирски субјекат – средишња мана његове лирике? Да ли је могућност изласка из себе, из *сойсївене собе*, то фамозно цепање на двоје (*ово двоје, рече, нек се зове ја*, како песник вели), које јесте предуслов уласка у зону *црног сунца*, у *бесїуће црнога сїруда*, очувало Митрова као песника пароксизма и патоса, који односе превагу над уметничком функцијом књижевности? Он је, попут свих меланхолика, задржао ону преко потребну Ствар,⁵ са којом је срастао, онај жуђени ентитет без којег је то и такво стање незамисливо, али који је и *conditio sine qua non* песничког порива. Конвертујући свој удес, Митров је нашао модел како да живи своју меланхолију, да јој се сав, безрезервно, преда. С друге стране, поглед ка другима није му остављао много простора да развије алтернативу (нарочито је гледе друштвеног миљеа индикативна збирка/циклус *Плава ѓланеїа*), јер је све око себе доживљавао као трошно, као лаж и маску, као остатке остатака неког бољег света. Како, према писању Ж. Бодријара, самоубиство, „чин заобилажења институционалне смрти,” јесте и пресуда друштву, субверзија као рани „предзнак укидања власти”,⁶ тако је и Митровљева смрт отпор како бићу фашизма, тако и властитим недаћама, шваљи која не уме шити, живо-ту самом.

За разлику од постмодернистичког дневника који, како истиче Татјана Росић, „артикулише напор да се дневник, зарад што сложеније игре привидом, поново посматра или пише, као документ, без исповедно-интроспективних обележја”,⁷ постоје два уочљива обрасца романтичарског дневника. То су:

Исповедно-интроспективни, заснован на ауторовом напору самоспознаје, и поетички, у коме аутор покушава да саопшти своје искуство стварања и промишљања уметности као универзалног феномена. Исповедно-интроспективни и поетички елементи најчешће су, пак, међусобно непосредно повезани, творећи трећи, књижевно најпродуктивнији модел. Основни типови дневничког текста у међувремену су допуњени новим варијантама али се

---

⁵ „Волим га, изгледа да каже депресивац поводом изгубљеног бића или објекта али га још више мрзим; зато што га волим, да га не бих изгубио, ја га смјештам у себе; али пошто га мрзим, то друго у мени је зло ја, ја сам зао, ја сам ништа, ја се убијам.” (Јулија Кристева, *Црно сунце – депресија и меланхолија*, превео Младен Шукало, „Светови”, Нови Сад 1994, 17).

⁶ Жан Бодријар, *Симболичка размена и смрт*, превео Миодраг Марковић, „Дечје новине”, Горњи Милановац 1991, 198–199.

⁷ Татјана Росић, *Произвољност дневника: романїичарски дневник у срїској књижевности*, Београд 1994, 8.

основне претпоставке разумевања и вредновања нису промениле.⁸

Кореспонденција дневника са поезијом открива се понајпре на тематско-мотивском плану: тако пишчеве преокупације из дневничких бележака нису само могући путоказ ка дешифровању његове поетике; оне, такође, указују на жанровску колебљивост, те могу бити путоказ ка читању Митрова приповедача: тако, нимало случајно, Вељко Петровић сматра да је Митров по основној вокацији прозаиста: „Ја Вам и овај пут понављам да је мој утисак: Ви сте рођени за писца уметничке прозе... Разуме се, 'Дуга', 'Епилог' итд. песме су прекрасне, и читава књига одаје песника, горког, реског, промуклог, а потресно озбиљног и искреног песника, но оне нису мерило Вашег талента. Осећа се да је тај терен Вама мало стран, док у прози Ви владате суверено.”⁹ С друге стране, уколико би се сваки текст писан у првом лицу тумачио као аутобиографски, како предлаже Пол де Ман,¹⁰ могли бисмо да, крећући се у модусу читања *ја-џовора* поезије, пратимо различите видове њене манифестације у дневницима, манифестације која се открива као трајна игра *моћи немоћи*, која у Митровљевој поезији бива окидачем онога *двојстива ја*, које жели да тријумфује како над просечношћу свога окружења са којим се не мири, тако и над властитом спутаношћу истим. Његов мемоарски део, онај у којем читамо животе градова (Загреба, Граца, Будимпеште, Београда, а пре свега – Новог Сада) из угла комичног шетача, коме често друштво прави само властита сенка, ванредна је друштвена студија бића које жели да се из-мести, да пронађе Нови Јерусалим, коначиште свих богаља и свих друштвено неподобних бића, маргиналаца, слабих субјеката. Најличнији (често управо и уметнички најслабији) део пак наставља поетску драму, онај неоромантичарски, на махове експресионистички, дефетистичко-нихилистички удес,¹¹ о којем песник проговара: „Прашином прекриљено / самртне чаме / укаљано катраном ругобе, / унакажено гримасом злобе – / сви ужаси искушења, / и крици и

⁸ Исто, 8.

⁹ Вељко Петровић, *Писма 1904–1967*, из збирке писама Рукописног одељења Матице српске, приредили: Соња Боб, Стојан Трећаков, Владимир Шовљански, Матица српска, Нови Сад 1997, 126.

¹⁰ Видети: Пол де Ман, „Аутобиографија као раз-обличење”, *Књижевна кришшка*, 1988, XIX, 119–128.

¹¹ Видети: Гојко Тешић, Поговор, у: *Анџологија њесништџва српске авангарде*, „Светови”, Нови Сад 1993, 522; Г. Тешић, *Српска књижевна авангарда (1902–1934): књижевноисторијски конџекстџ*, Институт за књижевност и уметност – Службени гласник, Београд 2009, 231.

клетве, и конвулзивне / жеље самоуништења – / све језе очајања, / сузе, и стрепње, и двоумице, / хистеричне кризе и хуле кивне / зар све то да опет живне?”¹²

Заиста, зашто би живнуло?! Постоји ли ваљан разлог (смислено питање) да се једном избрисано реактуализује, да се биљу, које је *de facto* позно, врати свежина? Пре свега, због високих домета, постигнутих у песмама „Маказе амо!”, „Ода Силноме Ништа”, „Кула младалачких слутња”, „Пиано”, „Змија”, „Немоћни трзаји”, „Јалова биљка”, и др., које су објављене у књигама *Две душе* (1927) и *Кроз кланце јадиковце* (1928); затим, због стихова из песама „Кртице”, „Plaudite, creature!”, „Ја”, „У пролеће дивно...”, „Четрдесет година”, „Ласта у канцеларији” и др., које су, поред часописа и антологијских избора, сада објављене у оквиру циклуса/збирки које је за штампу припремио Младен Лесковац. Због дневничких одломака који могу навестити оног приповедача каквог прижељкује Вељко Петровић. Због ванредне прозаиде „Балада о свести и пустињи”, али и због љупке, духовите поеме „Посланица (добрим и веселим друговима о разним, више мање богоугодним стварима)”, која би се могла читати као здравица, посвећена екипи Управе Позоришта Дунавске бановине у Новом Саду, у којој аутор „прозива” трупу која борави у Крагујевцу: Шербанчину стару, Жарка, „чувеног летописца и куражног матичара / гордог драматурга и стидљивог драматичара / фројдовских облакодера лифтбоја и стихоклепа, / банатских равница Шантеклета-пјевца”,¹³ као и „управника Марка”,¹⁴ којима се свима правда: Али, у суморним овим данима / кад сењор Франко прети да смрви Кабаљера, / и на хоризонту отвара се ера / нових клања и убијања / умесно можда није да се шала тера”.¹⁵ Као да је аутор знао те 1936. године, када је начинио овај незапажени искорак у комично, да се точак историје захуктава и да време које долази неће имати слуха нити за шале, нити за патетику, нити за љубав, нити за поезију „уклетих” песника, нити за модернистички отклон од реалности, нити за њега, за његову одвећ личну поезију, за његов „ништавни и излишни Псеудоним”, који се није могао укључити у друштво, нити се сасвим дистанцирати од њега. Зато је, иако заштићен болешћу и заточен властитом криптом,

¹² Видети: Ненад Митров, *Позно биље*, сабране песме, приредила Драгана Белеслијин, Службени гласник, Београд 2013, 225.

¹³ Н. Митров, „Посланица (добрим и веселим друговима о разним, више мање богоугодним стварима)”, у: *Позно биље*, нав. д., 392–397.

¹⁴ Мисли се на Марка Малетина.

¹⁵ Н. Митров, „Посланица (добрим и веселим друговима о разним, више мање богоугодним стварима)”, у: *Позно биље*, нав. д., 395.

бивао далеко од светских пошаста, али је исто тако, осетивши њихов галопирајући корак, нашао начин да остане усправан у животу и у поезији.